

- PENYA, Antoni M.; RUL-LAN, Ildefons (1903): *Filología de Calendario*, Felanitx, Bartomeu Reus.
- PONS, Antoni (1969): *Mossèn Ildefons Rul-lan i el «Quixot». Esbòs biogràfic*, Palma, Mirmar.
- RUL-LAN I DECLARA, Ildefons (2005 [1922, 1885]): *Col·lecció poliglota de refranys*, Palma, Consell de Mallorca.
- (2005 [1905]): *L'enginyós hidalgo don Quixote de la Mancha, compòst per Miquel de Cervantes Saavedra y traduït ara en mallorquí sa primera vegada per Ildefons Rullán, Prevere*, Palma, J. J. de Olañeta.
- RUL-LAN I MIR, Josep (1900): *Literatura oral mallorquina*, Sóller, Impremta La Sinceridad.
- TermFolk*, Tarragona, Arxiu de Folklore de la URV. En línia: <<https://termfolk.arxiudfolklore.cat>> [Consulta: abril de 2024].
- VALRIU, Caterina (2022): *Les rondalles que l'Arxiduc no va publicar*, Paterna, Galés.
- (2024): *29 rondalles meravelloses de Mallorca. Recollides el 1894*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

LA FUNCIO DE LES FRASES FETES I ALTRES PARÈMIES A EN DEFENSA PRÒPIA DE JACINT VERDAGUER

Carme Rubio Larramona
Grup de recerca GLOSSA de la UVic-UCC
Xavier Roviró Alemany
Grup de Recerca Folklorica d'Osona

“...en cada casa trobí un amic i en cada camp un mestre en
lo ram del llenguatge i de poesia popular, que són la meitat de ma hisenda.”

Jacint Verdaguer, *En defensa pròpia* (1895:32)

Introducció

De tots els llibres que Jacint Verdaguer va escriure, sens dubte el més sorprenent és *En defensa pròpia*, on l'escriptor va fer ús d'un tipus d'expressió literària molt diferent de la que havia fet servir fins al moment. Ben allunyat dels seus llibres de poesia èpica, existencial o religiosa, o de la seva prosa de contes, narracions i reportatges de viatges, en aquesta obra manifestava la seva revolta personal i de denúncia contra les circumstàncies injustes que estava vivint i contra les persones que les havien provocat. Com a forma de comunicació, va redactar uns articles periodístics que eren àgils, incisius, punyents, directes i molt rics en recursos expressius i, davant la impossibilitat de publicar en els mitjans que li eren habituals, va acceptar com a canal de transmissió capçaleres de la premsa popular, d'idees progressistes, i fins i tot de tendències oposades a les de talant conservador amb les quals havia col·laborat anteriorment. En els articles d'*En defensa pròpia* va adaptar la seva expressió al contingut que volia comunicar, com havia fet sempre, i això el va impulsar a crear un estil narratiu que va ser innovador i trencador respecte al predominant en el periodisme del seu temps. Per la seva prosa periodística a Verdaguer se'l situa dins el grup de periodistes que, en aquells moments primers de la premsa catalana, va proporcionar a la llengua la naturalitat i la qualitat d'estil que requerien els textos dels mitjans informatius (Torrents 1995).

En defensa pròpia està format per dues sèries d'articles que es van publicar en diversos mitjans periodístics. Els seus textos, de marcat caràcter vindicatiu, no s'estaven de denunciar directament els seus superiors. Amb això, el que es posava en joc era la veu d'un sacerdot humil, per bé que figura il·lustre de la poesia del seu moment, enfrontat a les màximes figures del poder econòmic, social i espiritual de la Barcelona del seu temps, com ho eren, per una banda, Claudi López, marquès de Comillas, amb qui havia estat anys convivint en el seu palau, treballant al seu servei i acompanyant-lo en els seus viatges; per l'altra banda, el bisbe de Barcelona, Jaume Català, prelat de la ciutat on vivia, i el bisbe de Vic,

Josep Morgades, prelat de la ciutat d'on procedia, és a dir, les dues màximes autoritats eclesiàstiques a qui devia obediència com a sacerdot. No és estrany que les publicacions conservadores i religioses que sempre havien celebrat les seves col·laboracions, no volguessin comprometre's en aquest afer; en canvi, el poeta va ser molt ben acollit en els mitjans liberals i republicans, on va trobar comprensió i facilitats de publicació.

Jacint Verdaguer va escriure les dues sèries d'articles que componen el llibre *En defensa pròpia*, separades per un període de dos anys. La primera, intitulada «Un sacerdot calumniat» es va publicar l'any 1895. Va publicar el primer escrit, «Comunicat», a *El Noticiero Universal*,¹ que no li va donar suport i, en canvi, sí que va ser ben rebut a *La Publicidad*.² Sembla que Verdaguer, en un primer moment, va enviar els seus articles a la secció de «Cartes», i des d'aquest bloc volia manifestar la seva inconformitat amb la suspensió de les seves funcions com a sacerdot. La segona tirada d'articles, sota el nom «Un sacerdot perseguit», va anar apareixent l'any 1897 a *La Publicidad* i, entre altres, també a *La Opinión*. Durant l'interval de temps que hi va haver entre l'una i l'altra sèrie Verdaguer va guanyar, en paraules de Ricard Torrents, «en professionalitat».³ Un exemple d'això és que gairebé en la segona tirada d'articles Verdaguer utilitza el recurs de la ironia, que no es troba en la primera sèrie, i que li permet considerar el seu problema amb un cert distanciament, i fins i tot amb un toc d'humor. Els escrits d'aquesta tanda també aguditzen els atacs a persones concretes, i inclouen també reflexions generals sobre la seva desgràcia, com una nova manera de superar-la. Les dues sèries tenen en comú que van quedar interrompudes de forma sobtada, perquè Verdaguer va fer aturar la publicació dels articles les dues vegades quan va creure que el seu problema entrava en vies de solució. És per aquesta raó que la curadora de l'edició de l'obra crítica d'*En defensa pròpia*, Lluïsa Plans, incorpora al final de cada sèrie alguns articles que, si bé es trobaven ja en possessió del diari i a punt d'impressió, no es van acabar publicant (Verdaguer 2012).⁴

Dins el conjunt de l'obra de Verdaguer, com s'ha dit, aquests textos en prosa reivindicativa són insòlits, i segons Ricard Torrents: «despertem interès, alhora que desconcert i admiració». I afegeix: «no és d'estranyar que els textos provoquessin un gran impacte social, fins al punt que, com s'ha dit, l'escàndol del seu cas va privar de poder valorar durant molt de temps la gran qualitat de la prosa amb què Verdaguer descrivia la seva situació vital i espiritual» (Torrents 1995: 311).

1 *El Noticiero Universal* (1888-1985) era un diari en castellà, editat a Barcelona i dirigit per Francesc Peris Mencheta (1888-1909), conservador i monàrquic.

2 *La Publicidad* (1878-1922) era en castellà, editat a Barcelona i dirigit per Eusebio Corominas. De talant republicà, aquest periòdic es va catalanitzar el 1922. Va publicar els articles de Verdaguer del 6 d'agost a l'1 de setembre de 1895.

3 «La sèrie de 1897, l'escribí i la publicà amb igual passió però amb professionalitat» (Torrents 1995: 329).

4 Dins la col·lecció Jacint Verdaguer. Obra Completa en Edició Crítica (OCEC).

Pel que fa a la llengua, cal tenir en compte que, a finals del segle XIX, es vivia en terres catalanes una situació d'usos lingüístics que venia de lluny i encara s'havia de mantenir fins ben entrat el segle XX. Segons aquestes circumstàncies, els parlants catalans empraven la seva llengua en l'expressió oral, però utilitzaven el castellà per a l'escriptura, perquè aquesta era la llengua de prestigi a nivell cultural. Ara bé, aquesta convenció generalitzada Verdaguer se la va saltar i va dirigir els seus arguments a tothom a través de la premsa expressant-se en català amb una prosa rica, natural i efectiva. La seva llengua s'adaptava perfectament als requisits exigits pel llenguatge periodístic, era dinàmica i contundent. Ell emprava recursos similars als característics de l'expressió popular, encara que de cap manera es pot dir que la seva fos la llengua del poble, perquè, si bé per una banda, utilitzava una gran profusió de frases fetes, a més de refranys, adagis, sentències i lemes, perfectament adaptats a les qüestions que tractava, per l'altra, també se servia de molts dels elements característics del llenguatge literari, com ara, imatges, símbols i altres figures retòriques, entre els quals la comparació té un paper rellevant.

Al mateix temps, la prosa d'*En defensa pròpia* també es caracteritza per introduir moltes expressions derivades tant de la formació cristiana que Verdaguer va rebre en el si de la família, en primer lloc, i en el seminari i al llarg de l'exercici de la seva professió sacerdotal, posteriorment. D'aquí prové sens dubte la seva facilitat a l'hora d'inserir citacions bíbliques, sobretot del Nou Testament, on les correlacions que estableix entre els episodis de la vida de Crist i els detalls del seu propi cas fan que el lector descobreixi molts paral·lelismes entre la vida de Jesús i la del poeta.

Es pot concloure, doncs, que en els articles d'*En defensa pròpia* Verdaguer utilitza fonts molt diverses que es posen al servei de la seva voluntat d'argumentar públicament la defensa contra els atacs rebuts, i que, al mateix temps, tot aquest bagatge previ tant d'origen popular com culte converteix els seus textos en un model de discurs estructurat, àgil i punyent, que és fluït i molt ric. El mèrit principal de la seva prosa és la sensació d'autenticitat que transmet en un relat que sap crear tensió narrativa i que cerca convèncer el lector. I serà justament per aquests articles que Verdaguer ha estat considerat com un dels creadors del llenguatge periodístic modern en català.

Jacint Verdaguer i la premsa

Quan Jacint Verdaguer va escriure *En defensa pròpia* no partia de zero, sinó que comptava ja amb una certa experiència periodística, que havia començat l'any 1861, quan va fer les seves primeres col·laboracions per a la revista *Eco de la muntanya*, publicada a Vic i fundada i dirigida pel seu cosí, Joaquim Salarich i Verdaguer.⁵ En aquesta publicació i al llarg de diversos números, va distribuir

5 Con assenyalava Torrents (1995: 322), Verdaguer va utilitzar tres formats diferents en els seus escrits: el llibre, la premsa i els opuscles o «fulles voleiantes».

el seu poema *Dos màrtirs de ma pàtria, o sia Lluçà i Marcià*, que acabava de ser distingit en els Jocs Florals de Barcelona. Més endavant, el 1878, també va participar en el setmanari *La Veu del Montserrat*, del qual va ser cofundador juntament amb el seu amic Jaume Collell, que la va dirigir. A *La Veu del Montserrat* (Verdaguer 1995), hi aparegueren escrits de diferents classes, com ara, ressenyes de llibres, reportatges de viatges i excursions i altres informacions. L'any 1891, Jaume Collell va traslladar aquesta revista a Barcelona, on va prendre el títol *La veu de Catalunya*. En aquesta etapa va passar a ser dirigida per Narcís Verdaguer i Callís, cosí de Jacint Verdaguer. Verdaguer va publicar en aquesta revista i al llarg de l'any 1893, els poemes de *Roser de tot l'any*, i ho va fer amb una fórmula original que connectava amb l'estil de la poesia del seu temps. Així, cada setmana apareixia un bloc de set poemes breus, i amb aquest procediment va aconseguir que, en acabar el calendari, hagués escrit una composició per a cada dia de l'any. El 1894, els poemes de *Roser de tot l'any* es van publicar com a llibre, i és a partir d'aquest format que es pot observar com Verdaguer va saber adaptar la seva poesia a les exigències del mitjà periodístic. A més d'aquestes revistes citades, en aquest temps Verdaguer va col·laborar amb *Revista Catalana*, de periodicitat mensual, la revista que Jaume Collell va fundar a Barcelona.

L'any 1895, en plena crisi personal, Jacint Verdaguer va publicar la primera sèrie d'articles d'*En defensa pròpia*, «Un sacerdot calumniat».⁶ I l'any següent, quan continuava atribolat pels seus problemes, el poeta va emprendre un projecte periodístic propi, la creació de *L'Atlàntida*, una revista quinzenal amb la qual pensava obtenir alguns recursos que li permetessin subsistir econòmicament al setge al qual es trobava sotmès. A la capçalera de *L'Atlàntida* el seu nom constava com a director de la revista, tot i que, a banda dels primers números, no es probable que exercís aquesta funció (Pinyol 1991: 107-147). Veient que el seu cas havia tornat a quedar bloquejat, l'any 1897 Verdaguer va engegar la publicació de la segona sèrie d'articles, «Un sacerdot perseguit», molt més extensa que l'anterior i després d'haver adquirit, al llarg dels dos últims anys, un gran domini en l'exercici de la seva prosa.

Per a les referències al text, hem seguit l'edició crítica d'*En defensa pròpia* feta per Lluïsa Plans i Girabal (Verdaguer 2012).

A- «Un capellà calumniat»

A. 1. Frases fetes

Moltes de les frases fetes i expressions emprades a *En defensa pròpia* encara són vigents en el català actual. El poeta les tenia perfectament assimilades i sovint les integra en el seu discurs adaptant la persona verbal, les concordances, per-

6 La primera sèrie d'articles «Un sacerdot calumniat» consta d'onze articles i una extensió de 37 p.; la segona sèrie, «Un sacerdot perseguit», consta de 26 articles i una extensió de 103 p.

sonificacions, etc. Algunes d'aquestes frases són molt gràfiques i expressives a l'hora d'explicar els atacs que ha rebut:

- «de pressa i corrent»,⁷ p. 164
- «posar lo cap al piló»,⁸ p. 164
- «fer nosa»,⁹ p. 165
- «Déu nos en guard!»,¹⁰ p. 178
- «de bon grat o per força»,¹¹ p. 179, 204
- «vulgues no vulgues»,¹² p. 179, 224, 287, 291
- «fer-se la barba d'or»,¹³ p. 180
- «cregué veure en mon piados compromís les orelles de la desobediència»,¹⁴ p. 180
- «em deixava enganyar com un beneït», p. 180
- «que no em trenqués la girada»,¹⁵ p. 180
- «em deu lo pa que menja»,¹⁶ p. 181
- «veure la pedregada a sobre meu»,¹⁷ p. 181
- «me girà l'espatlla»,¹⁸ p. 181
- «amb tan bon atiador i amb la bona llenya que es posà al foc»,¹⁹ p. 181
- «passant-se'n amb armes i bagatges a mos acusadors»,²⁰ p. 181
- «me tenien lo peu al coll»,²¹ p. 182
- «treure forces de flaguesa»,²² p. 183
- «sense oferir-me una set d'aigua»,²³ p. 190

7 Significa «fer una cosa precipitadament i de qualsevol manera».

8 Segons el *DCVB el piló*: «Tros de soca tallada amb els dos caps paral·les, i que posada en terra o damunt tres o quatre petges, serveix per picar-hi o tallar-hi alguna cosa; cast. *tajo*. Fèu venir lo dit gentil hom condemnat en perdre la testa, fins a la plasse de la dita vila hon era lo piló e destrall per fer-li llevar lo cap, doc. A. 1461 (Ardits, II, 383)». Aquest exemple coincideix exactament amb el sentit amb què l'utilitza Verdaguer, p. 164; el *piló*, utilitzat en les execucions públiques, és definit segons Domènech com a «pilar de pedra, ple d'argolles, cadenes i ganxos per subjectar el condemnat, amb l'escut de la ciutat a la base» (2007: 43-44).

9 En el sentit de «destorbar» (*DFE*, p. 174).

10 Verdaguer aplica una part de l'expressió «Déu nos en guard d'un "ja està fet"!», es posa en la ment dels seus enemics, que no volen rehabilitar-lo de cap manera.

11 Vol dir que una cosa s'ha de fer de totes totes, tant si agrada com si no agrada.

12 Vol dir que una cosa s'ha de fer de totes totes, tant si agrada com si no agrada.

13 En el sentit d'«enriquir-se», Verdaguer presenta els arguments dels seus contraris.

14 El poeta es fa seva la locució «Ensenyar l'orella», en el sentit de «Revelar, sense voler, una intenció oculta» (*DFE*, p. 96).

15 En el sentit que no era convenient oposar-se a la seva intenció (*DFE*, p. 373). Verdaguer està descobrint el complot que el marquès i el bisbe havien tramet en contra seva.

16 «Es refereix al seu cosí, mossèn Joan Güell», nota Lluïsa Plans (Verdaguer 2012: 181).

17 Vol dir «veure apropar-se el perill» (*DFE*, p. 393). En aquest cas es refereix a com Joan Güell va veure com tots es posaven en contra de Verdaguer.

18 Significa «posar-se en contra». Verdaguer es va considerar traït.

19 Verdaguer enfatitza el refrany «tirar llenya al foc», que significa «augmentar les discòrdies».

20 Vol dir que qui havia estat el seu amic, el va atacar amb totes les seves forces.

21 Significa «vèncer, reduir a la impotència» (*DFE*, p. 344).

22 Significa «fer un gran esforç» (*DFE*, p. 378).

23 Normalment es diu «No donar una set d'aigua», significa «ser molt insolent, tenir el cor negre».

«ser per un cap»,²⁴ p. 193
 «donar lo colp de mall sobre l'enclusa»,²⁵ p. 193
 «jo quedava en capella»,²⁶ p. 194
 «parar la primera falconada»,²⁷ p. 194

A.2. Referències religioses: de l'Antic i Nou Testament

Sovint les parèmies es fan a partir de citacions de la Bíblia, en especial dels Evangelis, però també n'hi ha referències d'altres fonts.

«Quan vos perseguesquen en aquesta ciutat, fugiu a una altra»,²⁸ p. 163, 217
 «en eixa vall de misèries», p. 164
 «que fan lo paper de Caïm»,²⁹ p. 165
 «que es renten les mans»,³⁰ p. 165
 «que fan lo paper de Judas», p. 165
 «ajudar-me a portar la creu», p. 175
 «tol-le, tol-le, crucificau-lo», p. 181
 «Jo havia regat amb la suor de mon front», p. 182
 «repetir a son de trompeta»,³¹ p. 184
 «és més fàcil passar un camell pel forat d'una agulla que salvar-se un ric», p. 191
 «Benaventurats los pobres», p. 191
 «no hi jugaven tots sols, com no eren sols els soldats romans en la presa de l'Hort de Getsemani», p. 193
 «oferir com arca de salvació», p. 194
 «se'm venien traïdorament per menos de trenta diners», p. 194

24 Significa que també hi col·laborava contra ell, que ajudava els seus contraris.

25 Verdager utilitza l'acció de l'ofici de ferrer o picapedrer en sentit metafòric «colpejar-lo, voler destruir-lo».

26 Correspon a les expressions «entrar (o estar) en capella» que significa «l'espera tensa abans d'un esdeveniment important» i que té el seu origen de quan a la presó s'anunciava a un pres que se li havia llegit la sentència i se l'aïllava a la capella fins al dia de l'execució (Domènech 2007: 213-217).

27 Segons el DIEC2, «falconada» és «Acció d'escometre el falcó». Verdager es refereix al primer atac que va rebre dels seus enemics.

28 En diverses ocasions, a *En defensa Pròpia*, Verdager utilitza aquesta citació dels Evangelis (Mateu, 10) i també la repeteix en una carta al bisbe de Vic del 3 juliol del 1895: «Si Vossenoria no troba be que jo haja seguit lo concell *Cum persequentur vos in civitate ista, fugite in aliam* (Mat, 10) li recordaré que no solament es del Evangeli, sinó del mateix Jesucrist y cabalment als primers sacerdots» (Verdager 1986: 89).

29 Caïm al·lusió a Narcís Verdager i Callís: «tu t has proposat matarme i ser mon Cahim!» (Verdager 1984: 107, *apud* Verdager 2012: 165).

30 «Explicaré [...] ma passió, en què, com en la del bon Jesús, no falten acusadors, sobretot dels que tiren la pedra i amaguen la mà; falsos testimonis, sacerdots, escribes i fariseu; Pilats que es renten les mans després de condemnar-me» (Verdager 2012: 165).

31 Verdager denuncia aquí la difamació de la seva demència: «ho anaven dient també mon amic Jaume Collell i el senyor bisbe, i ho anaven repetint sos amics i i coneguts a so de trompeta» (Verdager 2012: 184).

A.3. Exemple de com les parèmies s'acumulen en un text

Al final de l'article de 20 d'agost de 1895, justament en la part on l'article concentra tota l'atenció, Verdager utilitza moltes frases fetes, adaptant-les al context i com a signe d'autoritat d'allò que està argumentant.

«Un dels companys que em deu lo pa que menja, al veure la pedregada sobre meu, me girà l'espatlla, passant-se'n amb armes i bagatges a mos acusadors; i, amb tan bon atidor i amb la nova llenya que es posà al foc, arribà a ser tingut per un capellà fanàtic i dolent, i per un heretge digne de les flames de la Inquisició», p. 181

A.4. Refranys, adagis, sentències...

En la utilització dels refranys i d'altres parèmies similars, Verdager mostra una gran capacitat de trobar els més adients per a la situació que explica.

«Si vols mal a un gos, digues que és rabiós», p. 165
 «Els que tiren la pedra i amaguen la mà», p. 165
 «D'arbre caigut, tothom fa llenya», p. 180
 «De gran pujada, gran baixada», p. 181
 «Qui més alt puja, de més alt cau», p. 181
 «Val més ser aucell de bosc que de gàbia», p. 184
 «Calumnia, que alguna cosa en queda», p. 186

A.5. Expressions pròpies amb sabor popular

Hem considerat un grup d'expressions que poden ser pròpies de l'autor o bé populars, en les quals s'accentua el to del registre col·loquial.

«Quedar aixafat lo mateix que un gra de blat sota la mola», p. 165
 «Se'm posa a la porta com un gos», p. 165
 «Doncs vaja a fora qui fa nosa»,³² p. 178
 «Males postres tingui!», p. 179

A.6. Figures retòriques: comparacions, metàfores i altres

A.6.1. Comparacions

«Com una llançadora d'una banda a l'altra de l'ample i grandios telers»,³³ p. 168
 «Fortuna que anava creixent com un riu en temps de pluja», p. 170
 «Se m'acostava poc a poc com un àspid entre les flors», p. 174
 «Estenent-se cada dia com taca d'oli», p. 176

32 Verdager al·ludeix al sopar celebrat al palau dels Comillas, a primers de maig de 1893, dos anys abans de la publicació dels primers articles d'*En defensa pròpia*, on, a la sobretaula, se li va comunicar que havia d'abandonar Barcelona. Hi assistiren entre altres el bisbe Morgades i el felibre Fèlix Gras, qui s'havia desplaçat a Barcelona amb motiu de la festa dels Jocs Florals, on havia de presidir el sopar en honor dels poetes premiats.

33 «Dos anys passí anant d'Espanya a Cuba i de Cuba a España, en lo vapor *Guipúzcoa*, com una llançadora...» (Verdager 2012: 168)

«Com una ampla falç de plata llueix a ses plantes»,³⁴ p. 182
 «Com les orenetes que estiuegen sempre a punt de sortir-ne, no poguí parar ma llibreria», p. 183
 «Em rebé amb cara afectuosa però sèria, com a un amic que ha vingut a menos i que es desitja allunyar de manera que no torne», p. 190

A.6.2. *Metàfores*

«En tots los mars havia navegat amb vent en popa», p. 170
 «cap pedra s'havia posat sota la roda de son carro triomfant», p. 170
 «Per aixecar mos himnes a Déu, que per això m'ha donada [...] l'arpa de la poesia, no cal emparedar-me», p. 184
 «Em teixí amb ses pròpies mans una corona d'espines», p. 185
 «Aquest esclat d'ira de mossèn Jaume fou lo primer llampec de l'esgarrifosa tempestat, si no la guspira elèctrica que la desencadenava sobre el meu cap», p. 192

A.6.3. *Imatge, al·legoria*

«Quan lo llop ha encetada una ramada y ha assaborida la carn d'anyell, no triga a tornar-hi», p. 170
 «La corda sèra trencada per la part més flaca i ja no tenia adob», p. 177
 «No se m'hi havien descombrar les petjades?», p. 178
 «En cada casa trobí un amic i en cada camp un mestre en lo ram de llenguatge i de poesia popular, que són la meitat de ma hisenda», p. 182
 «L'hora de les tenebres era arribada per mi», p. 192

A.6.4. *Personificacions, animalitzacions*

«com a fill predilecte de la fortuna», p. 170
 «cap sepulcre li havia obert la boca per parlar-li de la mort en lo camí de la vida», p. 170
 «vols de poesies que feien niu, com lo meu cor, a les plantes de la sagrada imatge», p. 182
 «los escolans li refilaven les cançons més boniques»,³⁵ p. 182

A.6.5. *Hipèrbole*

«si hagués caigut un llamp als nostres peus, no ens hauria aterrat més», p. 173
 «una cadena invisible m'anava lligant i estrenyent per totes bandes», p. 184
 «ell és l'atiador del foc terrible d'injúries i maledicència que ha estat a punt de devorar-me», p. 185

A.6.6. *Jocs de paraules, ironia*

«Si jo els havia trobats sords, ella no els havia trobat peresosos», p. 178
 «Jo navegava, amb vent en popa, en la mateixa nau del marquès de Comillas», p. 185

34 Comparació literària on Verdager exalta la bellesa del riu Ter.

35 «Refilar» és propi del cant harmoniós dels ocells. L'autor utilitza aquí el recurs de l'animalització.

«Se m'havia fet anar d'aquí i d'allà com un personatge de comèdia; mes per mi la llarga i vergonyosa comèdia s'anava tornant tragèdia vilipendiosa i abominable», p. 193
 «Lo marquès de Comillas, tan caritatiu i tan bo, m'havia fet desterrar»,³⁶ p. 181

A.6.7. *Fragment ple de recursos retòrics, exaltat i intens, molt teatral*

«**Mes, com no hi havia hagut orelles per escoltar-me** [sinèdoque], ni pietat ni cor per condemnar-me [personificació], no hi havia d'haver espera ni prudència per castigar-me. ¿No estava ja resolta i determinada ma sortida de la casa? ¿No se m'havien descombrar les petxades? [interrogacions retòriques] doncs vaja a fora qui fa nosa; prompte, prompte; ara mateix; demà; Déu nos en guard!, [hipèrbole] se podria rehabilitar i arrelar-se de nou. [ironia] ¿No es presentarà per fer-ho sense escàndol, una bona ocasió? Bona o mala, aquella es presentà i, si jo els havia trobat sords, ella no els trobà peresosos [ironia, jocs de paraules, paral·lelismes]», p. 178

B. «Un sacerdot perseguit»

B.1. *Frases fetes*

Sovint aquestes frases reflecteixen els atacs que ha rebut.

«que havia de plorar llàgrimes de sang», p. 204
 «qui al veure que ni de grat ni per força me deixava portar a l'Assilo», p. 204
 «lo doctor Morgades, amic sempre de gent de bossa», p. 207
 «plovía sobre el mullat», p. 211, 253
 «los esclaus del vedell d'or», p. 211
 «entrar en la boca del llop», p. 211
 «a empentes i rodolons», p. 224
 «com seria per ells un bany d'aigua de roses», p. 224
 «estaria com lo peix a l'aigua», p. 257
 «volien que es posàs palla en l'esquella»,³⁷ p. 257
 «creient deixar-me content i enganyat», p. 259
 «vénen com anell al dit», p. 274
 «Hi van [...] quan han cremat l'últim cartutxo», p. 289
 «Tots creien que havia rebut lo cop mortal», p. 294
 «comes, ajudeu-me», p. 298
 «Tant si vull com si no vull», p. 298
 «Tenir lo peix en el cove», p. 302
 «Seguiria parant l'esquena als colps», p. 304
 «I no volíeu que el tret vos sortís per la culata?», p. 306

B.2. *Referències religioses: de l'Antic i Nou Testament, i d'altres fonts*

«Purpurat ex viridi»,³⁸ p. 208
 «Creieu a les obres i no a les paraules»,³⁹ p. 212

36 Aquest és un exemple clar de l'ús de la ironia.

37 És palès que, si s'hi posa palla, l'esquella no pot sonar. El poeta denuncia que volien silenciar-lo (Verdager 2012: 257).

38 Verdager acusa Jaume Collrel de fer costat als rics, i sembla que al·ludeix a una possible aspiració de ser bisbe, així el color púrpura bisbal estaria impregnat del verd dels jardins dels poderosos.

39 Es fa referència al Nou Testament, Evangeli de Joan 14.

«traure espines del camí», p. 213
 «Pax vobis», p. 213
 «La pau sia sempre amb vosaltres», p. 214
 «Lo pa és la vida dels pobres [...] aquell que els el pren és un home sanguinari. Aquell que arranca a un home lo pa de son treball, és com aquell que mata a son pròxim», p. 227
 «Oprimir al pobre és fer escarni d'aquell que l'ha criat»,⁴⁰ p. 227
 «Veniu a mi tots los que estau afadigats, que jo us refaré», p. 230
 «A on està la caritat allí està Jesucrist», p. 232
 «Qui està en la Caritat està en Déu i Déu està en ell», p. 232
 «Qui guia l'àliga entre els núvols del cel no perd de vista ni desempara a l'humil papalló que fuig entre les herbes del prat»,⁴¹ p. 245
 «Tots los que volen viure piadosament en Jesucrist seran perseguits. Diu sant Pau», p. 245
 «Abominat me veig», com deia David, «perquè he avorrida la iniquitat», p. 247
 «Seguiré despullat a Cristo despullat, com deia sant Jeroni: Nudum Christum nudus sequar», p. 247
 «segons sant Joan, Deus est charitas», p. 249
 «per allargar la cosa *ad calendas graecas*», p. 259
 «Anava d'Herodes a Pilat», p. 259
 «si Déu està amb nosaltres, qui contra nosaltres?», p. 267
 «Mori Jesús i visca Barrabàs!», p. 269
 «Això fareu en memòria de mi», p. 276
 «No m'el·ligireu vosaltres a mi sinó jo a vosaltres», p. 278
 «qui coronat te in misericordia et miserationibus»,⁴²
 «Jesucrist: siau misericordiosos com vostre pare és misericordiós», p. 280
 «Que ses misericòrdies estan per damunt de totes ses obres»,⁴³ p. 280
 «lo fer misericòrdia i justícia agrada més a Déu que a les víctimes»,⁴⁴ p. 280
 «Jesucrist: Vull la misericòrdia, no el sacrifici», p. 280
 «de les Benaventurances: Benaventurats los que usen de misericòrdia, perquè ells conseguiran misericòrdia», p. 281
 «si ton germà pecàs contra tu o caigués en alguna culpa, ves, correteix-lo entre tu i ell tot sol»,⁴⁵ p. 282
 «Pilat: Quod scripsi, scripsi», p. 290
 «Amb Déu lo dèbil és fort i sens Déu lo fort és dèbil i no pot res»,⁴⁶ p. 293
 «no espremeu la canya cascada, ni apagueu lo ble que encara fuma»,⁴⁷ p. 306

40 El poeta fa seva la citació bíblica: «Qui oprimeix el feble ultratja el seu creador; l'honora qui es compadeix del Pobre» (*Proverbis* 14, 31).

41 Verdager es defensa dels qui no veuen bé la seva fugida de La Gleva, per això s'identifica amb Sant Joan de la Creu, que també es va rebel·lar, com ell, inspirat en la Verge Maria, que és qui el guia.

42 «De l'Oración y meditación del venerable p. M. Fray Luis de Granada, 1825. p. 17. El f. 93v, inutilitzat, conté aquest paràgraf sense ratllar: "Donchs V. Podentme antraure [sic] ab la part corva de son bàcul, com s'acostuma fer á súbdits culpables ha reservat per l'punyirme y bastonejar-me amb la part infima, sense altre motiu que la seva voluntat, *sic volo, sic jurgo, sit pro ratione voluntas*». La citació llatina (llegiu «sic jubeo») és de Juvenal, *Sat*, vi, 223» (Verdaguer 2012: 279, nota 14).

43 Del llibre dels *Salms* 145, 8-12.

44 Del llibre dels *Proverbis* 21, 3.

45 Mateu 18, 21.

46 El poeta es basa en el llibre dels *Salms* 27.

47 Diu que aquests consells els ha tret de la Bíblia, Llibre d'Isaïes 42.

B.3. Exemple de com les parèmies s'acumulen en un text

«hauria sigut per mi lo **vestíbul del sepulcre**. Per tapar la boca a un home lo tancar-lo per **entenebrat** és un bon medi [...] per dedicar-l'hi ben tapada, no hi ha com posar-li a la boca un **grapat de terra del cementiri**», p. 255

B.4. Refranys, adagis, sentències, i alguns d'altres procedències

«Qui te fecit te desfecit», p. 207
 «Aquell a qui una serp ha mossegat, una soga li fa por»,⁴⁸ p. 211
 «Gat escaldat, de l'aigua tèbia tem», p. 211
 «Qui fa un cove fa un cistell», p. 211
 «Obras son amores», p. 212
 «Errare potero, haereticus non ero», p. 216
 «Qui té diners fa sos afers» p. 217, 256
 «Qui menja fel no pot escopir mel», p. 235
 «Qui es nega no mira de quina aigua beu», p. 245
 «per on ha passat lo Mestre, bé pot passar lo deixeble», p. 247
 «A on vas bé? A on més ne sé», p. 249
 «lo prometre és una veta que, estirant, estirant, se peta», p. 257
 «lo prometre no fa pobre», p. 257
 «el complir fa galan home», p. 257
 «qui bé estima bé castiga», p. 263
 «de lo que el ulls no veuen lo cor no en dol», p. 286
 «qui ama el perill en ell hi cau», p. 290
 «qui va amb un coix al cap d'un any és coix com ell», p. 290
 «tant com ne plou lo vent n'eixuga», p. 291
 «qui cara veu cara honra», p. 291
 «nulla est redemptio»,⁴⁹ p. 292
 «Lo mal i el bé, qui el fa se'l té», p. 295
 «Qui la mort d'un altre espera, és la seva la primera», p. 295
 «Si quieres que viva mucho, pídele a Dios que me muera», p. 295
 «Déu té una maça que pega i no amenaça», p. 295
 «A la sepultura, com a l'Hospital de la Santa Creu, tal hi va que no s'ho creu», p. 297
 «Qui està bé que no es moga; qui mal cerca prest lo troba», p. 299
 «no és tot u bufar i fer ampolles», p. 299
 «Roda el món i torna al Born», p. 300
 «que todo puede suceder en este pícaro mundo», p. 300
 «tota pindola daurada té l'amargor amagada», p. 300

48 Verdager mateix diu que es tracta d'un proverbi àrab. Antoni Bofarull, un autor de qui el poeta tenia diverses obres en la seva biblioteca personal, va publicar a la revista *L'Avenç* (segona època) uns articles sota el títol: «Proverbis àrabs extrets d'un manuscrit català del segle XIV». Dins aquesta sèrie es troba aquest refrany: «Cell qui serp ha mordut soga li fa pahor», *L'Avenç*, 30 d'abril de 1891, p. 121.

49 «Aforisme jurídic d'aplicació molt diversa: ací Verdager podia tenir en compte la sentència d'origen medieval "in Inferno nulla est redemptio", més que no pas la més divulgada per l'integrisme "extra Ecclesiam, nulla est redemptio"» (comentari de Lluïsa Plans; vegeu Verdager 2012: 293, nota 83).

«no es pot dir blat que no sia al sac i encara ben lligat», p. 302
 «Dels que fugen alguns n'escapen», p. 302
 «Val més comptar les estrelles que les bigues», p. 302
 «Vox populi, vox Dei», p. 302
 «L'agraviat mai dorm», p. 302
 «la medecina fou pitjor que el mal», p. 303
 «Quan Déu no vol, los sants no poden», p. 303
 «per on passaren los sants, bé poden passar los pecadors», p. 304
 «Tant punyen al bou que a la darrerria es mou», p. 304

B.5. Expressions personals amb sabor popular

«si és mort que l'enterrin», p. 208
 «Hi ha un Déu!»,⁵⁰ p. 208
 «em deixava com una baboia en les banyes del bou»,⁵¹ p. 221
 «me fan més mal que una pedregada en sec», p. 227
 «vol fer passar lo clau per la cabota, tant si és tort com si és dret», p. 234
 «parlar-li de ma llibertat i de mon bé era mallar ferro fred»,⁵² p. 245
 «tot fugint del fang vaig caure al barranc», p. 245
 «Moltes vegades havia d'anar i tornar de Vic i de punts molt més llunyans amb lo cotxe de sant Francesc»,⁵³ per no tenir dos rals per un seti en la tartana», p. 291
 «fins los coloms tenen fel i la candorosa ovella se defensa com pot, amb les poques armes que li donà la Providència», p. 305

B.6. Figures retòriques: comparacions, metàfores i altres

B.6.1. Comparacions

«los noms passen i s'esborren uns als altres com les onades de la mar», p. 207
 «Com si un tribunal ocult m'hagués declarat *damnat* ad bestias», p. 221
 «de veure'm tirat enllà, com lo blat en l'era», p. 222
 [les maledicències] «creixien [...], com si una mà oculta les regàs i fes pendre ufana», p. 223
 [a la plana de Vic] «desitjava morir-hi, com los israelites desitgen morir en la Ciutat Santa», p. 224
 «Aquelles esperances se m'esfullaren com les flors de l'ametller», p. 228
 [a Claudi Lòpez] «Li dediqué *L'Atlàntida*, acabada en sos vapors, com la flor més bella d'inspiració que havia trobada en el camí de la vida», p. 229
 «la joventut que se n'anava, la vellesa que em venia damunt, com la neu al Montseny que tenia a la vista» p. 243
 [Santa Creu de Valldar] «Té, part davall, una cova de penitència i, davant, un rengle de xiprers que, drets com sentinelles, semblen guardar-la i fer-li companyia en aquella soledat», p. 252

50 «Hi ha Déu!», expressió exclamativa de reafirmació del que s'està dient, similar a «Com hi ha Déu!».

51 Segons el DCVB, una «baboia» era «un ninot de palla que posaven a la plaça en dia dels correbous, per enganyar les vaques».

52 «Mallar en ferro fred», que significa «esforçar-se inútilment».

53 «Lo cotxe de sant Francesc» significa «anar a peu»

«mon primer deute i l'origen d'on me nasqueren tots los altres, com les branques naixen del tronc», p. 253
 «triste papel que en este asunto le ha tocado ejercer, pues no aparece más que como palafranco de Comillas»,⁵⁴ p. 275
 «sobretot per aquell a qui s'han presos tots los medis de subsistència, com si es tractàs de rendir per fam a una fera dintre son cau», p. 277
 «safanyaren a prendre una celda per mi, no per un any ni per dos, sinó *in perpetuum*, com si es tractàs d'assegurar-me no l'esdevenir, sinó un passatge per l'altre món», p. 289
 «Seria sens dubte lo primer correu que m'enviaven, per dir-me que estigués a punt, com les malalties nos ho diuen de part de la mort que s'atansa», p. 291
 «Una diplomàcia terrena, astuta e hipòcrita vetllava sobre mi [...] esperant d'un dia a l'altre l'hora oportuna per retirar-me de la circulació dels vivents, com una moneda que no fa el pes», p. 292
 «tant si vull com si no vull, com aquell de la rondalla que el volien fer ser rei i no en volia ser», p. 298
 «jo hauria caigut en un manicomi, com una pedra dintre un pou, i no sé si hauria **cantat mai més gall ni gallina**» [ironia], p. 303
 «A les privacions ja hi estava fet, com lo gos a anar descalç», p. 304

B.6.2. Metàfores

«alguns dels estudiants que em defensaven de bon principi, a peu i a cavall, foren carabassejats al cap de l'any», p. 224
 «De bona gana faria holocauste de ma inútil persona en l'altar de Jesucrist, que morí per tots nosaltres, mes no en l'altar del vedell d'or», p. 237
 «És perquè no em puga treure del cor l'espina de mos deutes?», p. 254
 «Maleït vedell d'or!», p. 268

B.6.3. Imatge, al·legoria

«En mon llarg i espantós naufragi posaren sentinelles al meu entorn, allunyant de mi tota barca d'auxili. Si alguna persona de bon cor m'ha tirada una corda de salvament, tot seguit, amb lo propòsit de trenca-la, s'ha vista rodejada de satèl·lits», p. 226
 «com l'aigua apaga el foc ardent, la caritat i sols la caritat pot apagar les flamarades de l'anarquia i les onades del socialisme que amenacen abrigar lo món amb una altre diluvi», p. 227
 «Deixant trencar la corda per la part més flaca», p. 236
 «Però el prometre és un núvol i el complir la promesa és la pluja», p. 257
 «Se'm volia treure d'Espanya en penitència per lo pecat de no haverme volgut enterrar de viu en viu en l'Assís? Se'm volia enviar a la guerra de Cuba o a la de Filipines? En aquest cas, jo no crec que em volguessen donar la recomanació que per mà d'Urias David envià a Joab: «Posa a Urias al davant a on sia més fort el combat, i desemparau-lo perquè sia ferit i mòria»,⁵⁵ p. 258

54 Probablement és una citació d'un text de José Salmerón (Graus 1835-Madrid 1895), de família humil, eclesiàstic i escriptor que apuntava idees semblants a les de Verdaguer sobre la caritat cristiana.

55 Si per una banda, Verdaguer diu que no creu que els seus enemics el volguessin mort, per l'altra, deixa escrita aquesta possibilitat, extreta de la citació bíblica: Samuel 11, 15.

«no he presa la ploma per acusar, sinó per defensar-me, ni he empunyada l'espasa per ferir, sinó la rodella per escudar-me», p. 265
 «Des d'aquell moment, aquella porta era per mi un xuclador que m'atreia a no sé quines fondàries, onsevulla que anés; una boca monstre que em reclamava com a son menjar promès. Aqueixa és la boca del llop de què voldria parlar algú en les ratlles que em dedicà», p. 290

B.6.4. Personificacions

«lo que els importava era guanyar-se les simpaties del vedell d'or», p. 208
 «De tant en tant, perquè en mos somnis de poeta no mòblidàs de ma situació mal parada perquè la cigala tot cantant no sòblidàs que tenia l'hivern a sobre, me'n duia recordatoris la veu d'algun despertador» p. 291
 «Ells, tement que altra vegada me cansaria massa, m'enviaren diferents missatgers, a fi de tornar l'ovella esquerpa al corral hospitalari», p. 298
 «Per agafar lo canari fugitiu, discorregueren un colp de teles com mai l'haja donat cap aucellaire, encarregant l'execució a Daniel Freixa, mestre consumat en l'art de portar aucells fugitius a la gàbia» [ironia], p. 303
 «la gent [...] començà a veure en aqueix assumpte les orelles del llop, si no una mania encervellada en los capdansers que el dirigien», p. 303

B.6.5. Hipèrbole

«Fent-me rajar l'aigua davant dels ulls, me fan morir de set; parlant-me de rendes i donacions, me fan morir de necessitat i mescanyen amb un dogal d'or, com mai l'ha imaginat cap escanyapobres», p. 227
 [del marquès i de la marquesa] «de l'un a l'altre se faria la bola de neu que m'havia de caure damunt», p. 241

B.6.6. Jocs de paraules

«Donar menjar a qui té fam, a mi per tots los medis possibles se m'arranca dels dits lo pa del cos i se me regateja lo pa de l'ànima», p. 231
 «si ho digué al sord, no ho digué al peresós», p. 259
 «per donar-me entenent de que aquell desterro era per a mi un paradís», p. 285
 «Un altre m'indicà que podia anar a Mallorca, i, encara que no en parlar d'anar-hi a peu, a mi, d'ençà que só vell, me fa molta basarda barrejar tan poca carn amb tanta aigua» [molt irònic], p. 299
 «A mos contraris, si els falta raó, no els falta talent», p. 301

B.6.7. Diversos

«Un cadáver más que importa al mundo»,⁵⁶ p. 208
 «On que vaja el gra de forment ne on que es gir, a l'ull de la mola ha finalment a venir, com diu en Pacs»

56 «Un cadáver más que importa al mundo» és el darrer vers del cant II, «Cant a Teresa» d'*El diablo mundo* (1841), l'obra de José de Espronceda, que va ser molt coneguda.

«Me recordí del moltó de Perpinyà, qui anà a Aragó per comprar llana i, quan fou allà, li prengueren la seva, com diu en Pacs»,⁵⁷ [ironia], p. 299
 «me recorda a El alcalde de Zalamea, que "ahorcaba con muchísimo respeto"» [ironia], p. 303

Conclusió

Sense cap voluntat de voler ser exhaustius en els exemples, la nostra intenció era fer adonar de la riquesa lèxica i d'estil d'aquestes narracions, en les quals Jacint Verdaguer utilitza a plaer les parèmies com uns dels principals recursos de la seva manera d'escriure. A més, *En defensa pròpia* ens permet descobrir l'actualitat d'uns textos que continuen commovent els lectors, no tant per l'escàndol que van suposar en el seu moment, sinó per la qualitat de la seva prosa i l'agudes de la seva argumentació. A partir d'aquesta breu introducció en el text, observem com no es pot qualificar l'estil de l'autor ni d'ingenu ni d'espontani; ben al contrari, Verdaguer, preocupat per mostrar la seva integritat mental, que els seus enemics havien atacat, continua emprant la metodologia que utilitza per a les seves poesies i narracions. Així, de cada article se'n conserven diferents esborranys i també provatures diverses d'apartats concrets. Amb aquests materials ha treballat Lluïsa Plans, la curadora de l'edició crítica, però, com ella mateixa diu, podria haver-hi encara altres esborranys que no s'han trobat. Verdaguer corregia i repassava els seus textos fins a l'últim instant abans d'anar a la impremta, de manera que els seus escrits sempre són meditats i revisats. És interessant observar com l'escriptor, a l'hora de defensar-se d'aquells que el volien anorrear, en el darrer moment de la seva redacció s'inclina sempre per les construccions lingüístiques més efectives i contundents, és a dir, les parèmies que li proporcionen la llengua.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

DCVB = ALCOVER, Antoni M.; MOLL, Francesc de Borja, *Diccionari català-valencià-balear: inventari lexicogràfic i etimològic de la llengua catalana en totes les seves formes literàries i dialectals*. En línia: <<https://dcvb.iec.cat/>> [Consulta: juliol de 2024].
 DFF = RASPALE, Joana; MARTÍ, Joan (1999), *Diccionari de frases fetes*, Barcelona, Edicions 62.
 DIEC2 = Institut d'Estudis Catalans, *Diccionari de la Llengua Catalana*. En línia: <<https://dlc.iec.cat/>> [Consulta: juliol de 2024].
 DOMÈNECH, Joan de Déu (2007): *L'espectacle de la pena de mort*, Barcelona, La Campana.

57 La *Doctrina moral* d'en Pacs era atribuïda en temps de Verdaguer a un tal Nicolau de Pacs, atribució descartada per la crítica actual, que, de tota manera, a banda del cognom Pacs no ha determinat quin era el nom de pila d'aquest autor. Sobre l'autoria d'aquesta obra medieval i els problemes d'atribució que planteja, vegeu Rovira Cerdà (2018). En tot cas, tal com recorda Lluïsa Plans, Verdaguer utilitza la *Doctrina moral* en algun dels seus articles (Verdaguer 2012: 244).

- PINYOL, Ramon (1991): «Les revistes literàries dirigides per Verdaguer. Una aproximació», *Anuari Verdaguer*, núm. 6, p. 107-146.
- ROVIRA CERDÀ, Helena (2018): «Sobre els manuscrits i l'autor de la *Doctrina moral d'en Pacs*», *Magnificat*, vol. 5, p. 53-70.
- TORRENTS, Ricard (1995): *Verdaguer, estudis i aproximacions*, Vic, Eumo.
- VERDAGUER, Jacint (1984): *Epistolari Jacint Verdaguer*, ed. Joan Torrents, Barcelona, Barcelona, Barcino, vol. VIII.
- (1986): *Epistolari Jacint Verdaguer*, ed. Josep Maria Casacuberta, Barcelona, Barcino, vol. IX.
- (2012): *En defensa pròpia*, Eumo Editorial / Societat Verdaguer / Universitat de Vic, edició a cura de Lluïsa Plans.
- VERDAGUER, Maria Àngels (1995): «*La Veu del Montserrat*: “Pro aris et focis” i la narrativa breu», *Ausa*, núm. XVI-134, p. 241-264.

A ALGUAIRE, LOS AGULLAIRES...
IMATGES I ESTEREOTIPS DELS POBLES VEÏNS
A TRAVÉS DE LES FORMES BREUS DE L'ETNOPOÈTICA

Josefina Roma i Riu
Universitat de Barcelona

Els pobles que formen una subcomarca, o els seus límits emocionals, tenen entre si un tractament que gairebé sempre esdevé com una definició de cada un dels pobles, amb les seves característiques, sovint caricaturitzades, o fixant-se en anècdotes que es generalitzen i que sovint es troben en molts llocs, encara que en cada poble creguin que solament passa allí. Poden anar des d'una explicació als sobrenoms que els posen els veïns fins a generar llegendes que es recolzen en coneixements i fets acceptats com històries sagrades.

El que és molt important és que poden definir els límits del que és familiar i sobre el qual es pot destacar alguna característica, sovint negativa. També hi ha petites construccions laudatòries, en què el darrer poble esmentat, el propi, s'emporta la qualitat millor de totes les esmentades.

Tractarem, doncs, tot aquest seguit i gradació d'exemples, fins a arribar en algun cas a una nova interpretació perquè la inicial ja no es recorda. També vull arribar als possibles intents actuals de minimitzar-ne el sentit negatiu, perquè la relació entre els pobles veïns ha canviat una mica, com a mínim aparentment.

El títol que he donat a la meua comunicació prové d'una dita: «A Alguaire, los agullaires; a Almenar, los afumats; a Almacelles, los puntosos, i a la Saira els desgraciats» (Segrià). Després analitzarem el significat de cada denominació i com s'ha oblidat el sentit primitiu que tenia. Amb aquest títol volia expressar de què tractaria el meu escrit, de les denominacions i valoracions en parèmies, versets i llegendes entre pobles veïns.

Els límits del món conegut han anat eixamplant-se amb el coneixement, les noves infraestructures i els mitjans de comunicació, però en el món tradicional preindustrial, aquestos límits podien ser molt estrets, sobretot quan les persones feien vida en la rodalia on havien nascut i no havien hagut de viatjar.

Un home de Saravillo, dels pobles pirenaics de Sobrarbe, Joaquín Saludas, oncle d'una dona que encara viu, va baixar a l'Ainsa camí de Barbastre per anar a fer el servei militar i en ser a l'Alto del Pino, va dir meravellat: «Nunca pensé que el mundo era tan grande!».

El sentiment de poder abastar el món conegut deriva gairebé sempre en una autodefinició positiva davant els altres pobles fora de l'univers moral.

Dins d'una comarca i, a vegades, no coincidint amb els seus límits geogràfics, i formant part d'una altra unitat moral, els pobles mantenen unes relacions prou estretes per a considerar-se part d'una unitat, però marcant diferències substan-